

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ПРОБЛЕМИ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ

Илияна Й. Вутова

Икономически университет - Варна

РЕЗЮМЕ — Преходът това е процес от централно планова към демократична и либерална икономика, основана на пазарни отношения, включващи сам по себе си институционални, социални и икономически промени, които имат важна роля в макроикономическото реструктуриране на страната ни. Приватизацията е процес, който представлява придобиване на права на държавна собственост на цели предприятия и недвижими имоти от частни лица или, с други думи, замяна на държавна собственост с частна собственост.

Ключови думи: БВП, инфлация, институционална промяна, макроикономическо реструктуриране, модернизация, приватизация

INSTITUTIONAL CHANGES AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF BULGARIA

Iliyana Y. Vutova

Varna University of Economics

ABSTRACT— The transition from a centrally planned to a democratic and liberal economy based on market relations, including in itself institutional, social and economic changes that have a significant role in the macroeconomic restructuring of our country. Privatization is a process that represents the acquisition of state property rights of entire enterprises and real estate by private individuals or, in other words, the replacement of state property with private property.

Keywords: institutional change, macroeconomic restructuring, inflation, BVP, privatization, modernization

1. ВЪВЕДЕНИЕ

В статията ще се опитам да посоча как се осъществява тази реформа и кои са методите и техниките залегнали в нея ,както и основните моменти от този процес на преход, включително и резултати от промяната, касаещи икономическото развитие на страната ни. финалната фаза, ако мога така да я нарека, от промените и последиците свързани с тях. Като заключение са направени кратки изводи за институционалната промяна и икономическото развитие на България.

След 1989 г. България се намира в процес на преход или т.нар. институционална промяна в държавите от бившия социалистически лагер. За съжаление обаче трудно можем да кажем, че институционалната и политическа промяна донесе на страната ни подем, както в

индустриален план, така и в селското стопанство. На практика, страната ни от сравнително добре развита държава с традиции в селското стопанство и промишлеността, застава на опашката. Фундаментално значение за това оказват започналите вече демократични процеси в обществения и политически живот, както и разпадането на тоталитарната система. Преходът от централно - планова към демократична и либерална икономика, базираща се на пазарни взаимоотношения, включващи сами по себе си институционални, социални и икономически промени, имащи съществена роля в макроикономическото реструктуриране на страната ни. Кога започва промяната и какъв е пътят на прехода се посочва в първата част на статията.

ПРЕХОДЪТ – ПЪТЯТ НА ИКОНОМИЧЕСКАТА И СОЦИАЛНА ПРОМЯНА

Промяната от централно-планова към пазарна икономика започва след 1989 г. първо в страните от така наречения социалистически лагер. В Съветския съюз смяната на икономическия и политически строй беше наречен „перестройка“. „Частичната либерализация на съветската икономика при перестройката не само селектира фактическия контрол върху предприятията на мениджърите, но също така се вижда, че и контролът върху финансовата система се отдалечава от държавната към нови търговски банки.“ (Nicholas Stern, 1998) . В Китайската Народна Република този преход се нарича – „реформа“. Това на практика се оказва новата трансформация на пазарния ред а именно „пазарно - социалната икономика“ или един „екстравагантен“ модел, наречен „пазарно – планова икономика“. „Приватизацията е един от ключовите елементи на пакета от неолиберални реформи в икономиките с преход в Централна и Източна Европа, които колективно представляват стратегията за „остър шок. ...“ (Allan M Williams, April 1, 2000). Факт е, че плановата институционална рамка вече е отхвърлена и предстои изграждане на нова свободна пазарна икономика, което се оказва обаче трудна задача за много български правителства. Модернизацията е свързана и с политическата промяна от тоталитаризъм към народовластие. Съзнанието на българския народ обаче трудно съумява да се пренасочи към настъпващия преход. Самият приватизационен процес се оказва бавен, нуждаещ се от време, за да се регистрират отрасли и региони за приватизиране и да се съставят нужните критерии, свързани с провеждането на промяната. В края на 80-те години на 20 век, в условията на настъпващата трансформация, много от предприятията са рухнали. Дългият период от 50 години на национализация е дал своето отражение върху идеологическите икономически и политически нрави и норми в живота на българските граждани.

Идеята за приватизация всъщност беше идея за модернизация в стопанския живот, но на практика много от предприятията бяха умишлено докарани до фалит, за да бъдат закупени на безценица. Закриването на различни производствени сфери стана причина за висок ръст на инфлация. Състоянието на икономиката ни към него момент е: промишленост 59,2 % , услугите 29,5 % а земеделието - 12,8 % от БВП. Влияние в това число оказва и кризата в Персийкия залив и наложеното ембарго на Ирак. Този факт дава отражение и в страната ни с налагането на режим на тока. Като цяло икономиката ни е в колапс и има нужда от реабилитиране.

Първата вълна на масовата приватизация стартира през 1996 г. За извършване на това деяние са извадени 1050 предприятия с капитал 217 млрд. лв. за него време. Както казва руският държавник и дипломат, съветник на Екатерина Велика, Граф Никита Панин „В Русия, който не може да граби, краде“ тази максима според мен важи и на българска територия. „Във всички източноевропейски страни приватизацията беше инициирана от правителствата, които обявиха повишаване на икономическата ефективност и увеличаване на фискалните приходи, като основна цел на реформата е правото на собственост. Проучванията показват, че и двете цели не бяха постигнати през една или две години след мащабна

приватизация.“ (Polterovich, April 1995). Накратко казано извършващият се процес на преход под формата на приватизация представлява придобиване правата на държавната собственост на цели предприятия и недвижими имоти от частните лица или казано и по друг начин замяната на държавната собственост с частна. „Обект“ на самата приватизация са: общинските и държавни предприятия фабрики цехове заводи, цели предприятия

Според собствеността те биват :

- държавни;
- общински.

„Субект“ на приватизацията са : сделките на участници, в това число инвестиционните фондове, индивидуалните участници, служителите на приватизираните предприятия.

Раздържавяването на собствеността беше извършено в няколко направления.

- частно разпореждане с държавните активи;
- реституция на градската собственост и земята ;
- касова приватизация на държавна и общинска собственост;
- масова приватизация.

Основната предпоставка за преобразуването на държавните активи е да се подобри до максимална степен на акционерната стойност и да се получи един оптимален вариант на рентабилно производство. „Самият мащаб на приватизацията, необходим за икономиките в преход, създава значителни практически проблеми. Както видяхме, комунистическото наследство означава, че по-голямата част от фирмите в икономиката трябва да бъдат приватизирани.“ (Hare, 1996).

Методи на приватизация:

- да се приватизират губещите предприятия.
- да бъдат предоставени преференции на работещите.
- да не бъде реформирана голяма част от държавната собственост.
- да се даде "равен старт" на всички участници.
- да не бъдат предоставени предимства на чуждестранните инвеститори.

Техники на приватизация:

- изкупуване на предприятието от персонала му.
- продажба на акции.
- открит търг.
- закрит търг.
- аренда с изкупуване.
- изкупуване на предприятието от мениджъра му.
- директна продажба.
- процеса на реформите се движи в следния хронологичен ред.
- раздържавяването на държавни активи – спонтанната приватизация.

- реституция на земята и градската собственост.
- касовата приватизация на държавни и общински активи.
- масова приватизация.

Спонтанната приватизация: започва с приемането на Указ № 56 през 1990 г. от Великото народно събрание. При тази форма на трансформация собственик на предприятието остава държавата, но разпореждането с активите му преминава в частните ръце. Характерно за тази техника е законово частно използване на публичната собственост. Което ще рече, прибиране на печалбата от силовите групировки, които „източваха“ стопанския сектор. Това обаче, в един момент се оказва негодно на българските политици и те започнаха да измислят най - различни, уж „справедливи“ техники и способности за реструктуриране на държавната собственост. Една от тях беше РМД-тата (Работническо мениджърска дружество). Каква е равностметката ? Възможност за разсрочено плащане в рамките на десет години, като самата цена на сделките е намалена с 30 % от първоначално определената. Раздържавени са 1436 или 27,8 % от общия брой предприятия.

		Чужде- странен	раб./ мен.	Чл.35, ЗПДОП (отм.)	Чл.35, ЗПДОП (отм.)	
1	2	3	4	5	6	7
Общо	5174*	162	1436	530	614	2432
Агенция за приватизация	1314*	99	226	63	197	729
Министерство на икономиката	2389	48	546	280	326	1189
Промисленост	1044	36	373	52	43	540
Търговия	984	6	137	191	251	399
Туризм	361	6	36	37	32	250
Министерство на транспорта и съобщенията	355	1	135	46	19	154
Министерство на регионалното развитие и благоустройството	395	8	195	62	20	110
Министерство на земеделието и горите	550	2	298	42	15	193
Министерство на културата	50	0	1	27	13	9
Министерство на						

здравеопазването	46	4	20	1	0	21
Министерство на образованието и науката	3	0	2	0	0	1
Министерство на енергетиката и енергийните ресурси	72	0	13	9	24	26

Таблица 1. източник: Национален статистически институт

„Най-много сделки са сключени от т.н. работническо-мениджърски дружества – 1 436 или 27,8 % от общия брой на купувачите като изключим сборната група “Други”. Следват купувачите по чл. 35, ал. 1, т. 2 от ЗППДОП – 614 или 11,9 % и купувачите по чл. 35, ал. 1, т. 1 от ЗППДОП – 530 или 10,2 % от общия брой на всички купувачи.“ (институт, 2004).

Година	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Общо
Показатели													
Договоре	1.22	7.82	7.64	51.1	951.2	991.31		829.20	384.1	347.0	459.0	2049.8	7286.
Поети	0.35	1.79	3.87	46.8	56.8	78.19		99.73	6.4	68.8	2.2	136.9	1430.
Изплатен	0.42	3.02	0.72	3.9	1.1	0	0.96	0	0	0	0	0	10.2
Пряк	1.99	12.63	12.2	101.8	1009.	1070.5		928.93	390.	415.9	461.3	2186.7	8727.
Договоре	1.63	10.94	10.2	34.5	1449.	649.77		317.2	76.8	93.3	23.7	785.0	5993.
Общ	3.62	23.57	22.4	136.4	2458.	1720.27		1246.13	467.4	509.3	485.0	2971.8	147
финансо			2	2	77	4676.00		6	4	9	6	21	

Таблицата 2 източник: Национален статистически институт

Таблицата показва, че най - голям дял имат договорените плащания 49, 5 % в размер на 7 286 719 хил. лв., а най – малък е дялът на изплатените задължения 0,7 % в размер на 10 198 хил. лв. Поетите задължения са 9,7 %. Финансовият резултат е на стойност 14 млн. 720,98 хил. лв. Като размера на договорените плащания е неравномерен за периода 1993-1999 г., но се забелязва нарастване до 1999 г., който е в размер на 206 075 хил. лв. От 2000-та година договорените плащания имат намаление и през 2004 г. отново нарастват около 4,5 в повече в сравнение с 2003 г. Най - голям е дялът на Агенцията за приватизация, като за периода той е на стойност 5 103 336 хил. лв. или 70 % от общия дял. На второ място Министерство на икономиката с 1 313 873 хил. лв. или 18 %. Следва Министерство на регионално развитие и благоустройството 373 225 хил. лв. или 5,1 %, Министерство на земеделието и горите 251 854 хил. лв. или 3,5 % . В БВП след 1991 г за периода 1992-1997 г. се наблюдава свиване и спад. Развитието, на реформите имат своите кризи, но като цяло държавата успява да се стабилизира и да отчете добри резултати, свързани с институционалната и икономическа промяна.

Динамика на БВП за периода 1991 -2001

Година	БВП темп на растеж	Година	БВП темп на растеж	Година	БВП темп на растеж
1991		1995	2,9	1998	4
1992	-7,3	1996	-9,4	1999	4,4
1993	-1,5	1996	-9,4	2000	5,7
1994	1,8	1997	-5,6	2001	4,2

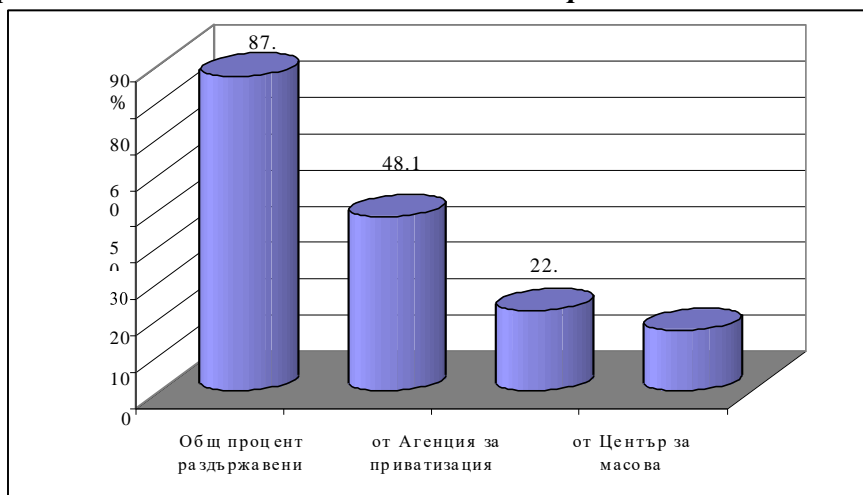
Таблицата 3 Източник: Национален статистически институт

Реституцията – Земеделието несъмнено е един от най - важните отрасли в българската икономика. Ниското качество на механизацията и остарелият сграден фонд са едни от причините за належащите структурните реформи. През април 1991 г. се приема Закона за аграрната реформа и започна ликвидацията на ТКЗС-та. Създалата се обаче ситуация на реформи успя да раздробя земята. „Общото между двата етапа на аграрна реформа е в приетия принцип за приватизация на земята - възстановяването на собствеността да се извършва по пътя на натуралната реституция. Промените атакуваха закона в две направления: собствеността върху земята се възстановява, ако тя съществува в реални граници и се възприе идеята натурално да се разпредели имуществото на земеделските стопанства между бившите собственици, техните наследници“ (др..., 1993). Подадени бяха около 2.2 милиона искове за връщане на собствеността като 1.7 са за недвижимо имущество. Сред тях са голям брой малки и средни предприятия. Тук приватизацията срещна трудности и проблеми, тъй като много от тези предприятия са конгломерати в държавни предприятия и трябва да бъдат раздържавявани и отделени. Възникнаха много правни спорове, постъпиха жалби в редица поземлени комисии, някои от които стигнаха до Европейския съд за правата на човека. Затова властимащите в България през 2001 г. поискаха от Световната банка помощ за подобряване на поземлената администрация. „До 1 април 1993 г. е възстановена собствеността върху 10,7 млн. дка, което представлява 22,7 % от обработваемата земя, но нотариални актове са издадени само за 5,13 млн. дка (12,5 %) от нея. Така че съществуващите частни земеделски стопанства, които експлоатират 27 % от обработваемата земя в страната са изградени на основата на земи за временно ползване или взета земя под наем.“ (демокрацията, 1993). Относно земеделието, водената политика от правителството е в две направления – субсидии и мита. Но не стана ясно как се разпределят тези субсидии и каква част от парите достигат до земеделските производители. Въпреки всичко за да подпомогне аграрния сектор, през 2002 година, правителството решава да отпусне 100 милиона лева за развитие.

Масовата приватизация - В България се провежда по модел на Чешката Република. Правителството започва тази реформа с идеята, че това ще бъде една справедлива и социална реформа, която ще доведе до ефективно действаща пазарна икономика. За жалост, действителността се оказва различна от идеята за социално справедлива реформа. Първата вълна на масовата приватизация започва с дискусии през 1999 г., но те биват забравени и възстановени през 1994 г. Фактическата първа фаза е през 1995 г. и завършва през 1997 г.

Създадох се приватизационни фондове, които даваха големи обещания на българските граждани, свързани с дивиденди. За провеждане на това масово мероприятие бяха предвидени пакети с акции на 1050 предприятия. Всеки български гражданин, който е пълнолетен можеше да получи бонова книжка с номинална стойност от 350 \$, ако желае да участва в приватизационният процес. На практика обаче се оказа, че приватизационните фондове са основните участници в това масово начинание и едва ли, не скрити зад боновите книжки на българските граждани. Общо 80 % от българското население участва в масовата приватизация. Втората вълна започва през февруари 1999 г. Основното в тази концепция е, че се предлагат миноритарни дялове в размер на 5 %, което ще рече, че законът предоставя на тези акционери определени колективни права, които от своя страна водят до по ниски транзакционни разходи, защото финансовата тежест се разпределя между повечето акционери. Някои от фондовете успяват да реструктурират и портфейлите си и в последствие се превръщат в развиващи се компании. Крайният резултат на реформата е, че не българските граждани стават акционери, притежавайки част от предприятията, а самите фондове, за които по-късно стана ясно, че това са определени персони, които успяха да придобият много от българската индустриална промишленост на възможно най-ниска стойност.

Раздържавени активи към 31.12.1995 г. за периода 01.01.1993 – 31.12.2004 г.

Източник: Национален статистически институт

Общо за периода 01.01.1993 – 31.12.2004 г. са раздържавени дълготрайни активи в размер на 333 228.6 хил. лв., което е 57,5 % от общия дял на държавните предприятия. От тях 87 % към 31.12.1995 година. През 1997 г. са приватизирани към 32 % от дълготрайните активи на стойност 106 479.2 хил. лева. Раздържавяването е най-активно през 1996 г., 1998 г. и 2000 година, на стойност съответно: 23 710.9 хил. лв., 25 945.0 хил. лв. и 98 387.6 хил. лева. През първата вълна са раздържавени 14,5 % от дълготрайните активи на държавните предприятия. През втората вълна на масовата приватизация се предложени 1 462 предприятия за раздържавяване (422 повече отколкото през първата вълна). През 1995 г., 2000 г. и 2001 г. се организират 21 централизиран публични търга, на които се предложени 25 731 943 акции т.е. с 14 % пункта повече, отколкото през първата вълна. Най-добри резултати са постигнати през 9-ти, 11-ти и 12-ти централизиран публични търга, на които се предложени 5 597 180 акции или 21,8 % в повече. Общата стойност на продадените акции е 23,2 % от стойността на продадените акции през втората вълна.

Приходи от приватизиращите органи за периода 01.01.1993 Г. – 31.12.2004

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Общо
Приходи (реални плащания) на всички приватизиращи органи, включително - в това число в парични средства	320	3	9 124	23	619	512 412	818 929	822 538	683	4 969
							502 808	279 387	127	1 797
							533 232	047 135	192	884
							520 917			
Приходи (реални сделки на АП - в това число в парични средства)	89	3	5 604	20	526	245 277	477 653	294 107	284	3 268
	89	2	1 635	13	483	129 899	392 585	153 862	61	2 116
		155	559		044		329 223	386 133	725	185
							520 917			

Таблицата 6 източник: Национален статистически институт

Ефективната приватизация - От гледна точка на историята опитът показва, че най-ефективната форма на реформата са сделките, които имат чуждестранно участие. Това констатира Световната банка и МВФ. Защото, идеята за самата приватизация, е не само тя да бъде раздържавяване на държавните активи, а форма на модернизация с иновативно технологичен и производствен процес.

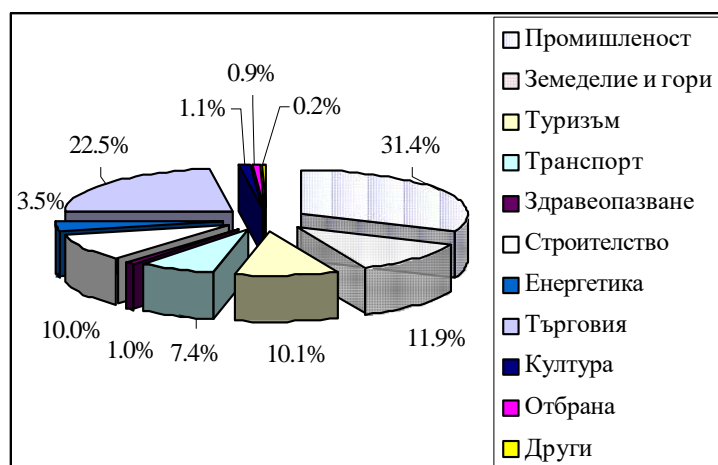
Предприятие	отрасъл асьл	Дял %	Цена \$	Купувач	год
Соди Девня	Химия	60	160	Solvay	1997
МДК- Пирдоп	Мед	56	80	Union Miniere Group	1997
Девня - Цимент	цимент	70	44,6	Marvex	1997
Хотел Балкан - София	туризъм	67	22,3	DAEWOO	1996
СОМАТ	транспорт	93	21,9	Willi Betz GmbH	1998
Загорка	бирена	80	21,7	Brewinvest S. A	1994
Царевични продукти	храни	81	20	Amylum	1993
Интерпред	търговия	70	20	DAEWOO Group	1997
Дружба - Пловдив	стъкло	51	20	Black Overseas Ltd	1998
Албена	туризъм	33	10,1	BNP, London	1997

Таблицата 4 Източник: Таблицата е съставена от Георги Стоев и е публикувана за първи път в: Luisa Perrotti, Krassen Stanchev, The Role of the core executive in the privatization process: Country Report on Bulgaria (Чобанов, 2004)

„Сумарният приход от тези десет сделки е 38 % от всички приходи от приватизация за периода. Предприятията са в различни отрасли и след тях има дори едно продадено чрез масова приватизация. Някои сделки довеждат до забележителен успех на вече приватизираното предприятие. Например “МДК Пирдоп” през 1996 г. е сред последните пет от сто подобни предприятия в света; през 2001 то е вече сред първите пет.“ (Станчев, 2004).

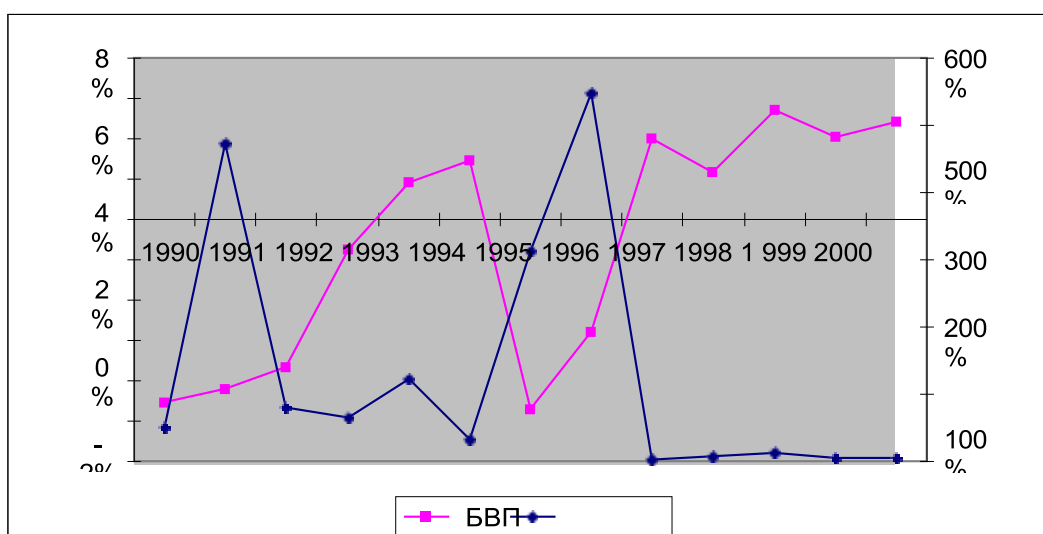
Равносметката – По чл. 35 от Закона за преобразуване и приватизация на държавни и общински предприятия бяха приватизирани приблизително 50 % от предприятията, които бяха извадени на тезгяха за предстоящата структурна реформа, което ще рече, без конкурс и търг. Останалите около 20-25 % от сделките бяха направени по процедурата – преговори с потенциален купувач. Постъпилите приходи преди 1999 г. от приватизацията отиват в Държавния фонд за реконструкция и развитие, ДФРР, а след 1999 г. - постъпват във фискалния резерв на БНБ.

Сключени сделки за приватизация по икономически дейности

Източник: Национален статистически институт

През 1995 г. темпът на инфлация достига до 96 %. Започнатите и спрени структурни реформи, източването на банките дават силен тласък на инфлацията и тя достига до 310 % през 1997 г. Както е видно от графиката, инфлацията оказва отрицателното влияние върху растежа на икономиката. БВП. Само през 1994 и 1995 беше отбелязан ръст.

Динамика на БВП и инфлацията 1990-2000

Източник: НСИ и ИПИ

Високата (хипер) инфлация на практика обезцени българския лев. Във всички доходи (заплати, пенсии) на населението се забеляза спад. Държавата наложи контрол върху цените на най - необходимите стоки като хляб, мляко, месо и др. За излизането от икономическата криза беше необходимо въвеждането на валутен борд. Това стана на 10 юни 1997 година от 38-то Народно събрание. Какво е значението на валутния борд? Валутният борд е институция.. Той, не провежда монетарна политика, не определя лихвения процент и не отпуска кредити на правителството и няма ограничения при международни капиталови трансфери. Тогавашните български политици са против въвеждането на тази финансова институция, защото смятат, че централната банка е от значение за провеждането на национална политика. Специалистите от МВФ не знаят каква трудоемка задача е за правителствата от бившия социалистически лагер да осигурят монетарна стабилност. Въпреки всичко много икономисти смятат, че ако валутният борд беше въведен още в началото на прехода, можеха да бъдат избегнати редица причини, довели до икономическата нестабилност, в това число висока инфлация, нестабилен валутен курс, променливи лихвени проценти, обезценка на спестяванията, ниски нива на инвестиции и т.н.

Икономиката след 1997 г: Реформите в бившите социалистически страни започнаха почти едновременно навсякъде, но мащабът на прехода, както и периодът беше различен. В таблицата се вижда периодът преди и след 1997 г., което показва на практика, че става въпрос за едва ли, не за две различни икономики. Икономическата стабилност беше извършена с подкрепата на международната финансова институция, при условие че ще установи нормален фиксинг и бърза приватизация. Всичко това донесе нов институционален механизъм, който трябваше да предпази икономиката ни от негативното управление на неограничена парична политика.

Икономиката преди и след въвеждането на валутния борд

Показатели (средногодишно)	1990-1997	1998-2002
Инфлация (%)	210.1	5,7
Инфлационна данъчна ставка (%)	54.9	5,3
Растеж на БВП (%)	-4.6	4,1
Ръст на инвестициите (%)	-8.8	20.1
Бюджетен дефицит (% от БВП)	-6.3	-0.1
Държавен дълг/БВП	168%	75%
Чуждестранни инвестиции (милиони долари)	63.2	692.4
Чуждестранни инвестиции (% от БВП)	0.8	5.6

Таблицата 5 източник: НСИ, БНБ, МФ, АЧИ, собствени изчисления

След въвеждането на ВБ. Икономическата промяна напредва бавно. Макроикономическата стабилност като цяло запазва нормалните си нива. Инвестициите нарастват. Бюджетният дефицит е умерен. Приватизацията се движи успешно и следва своя ход. При така направения сценарий икономическият растеж е умерен. Съответно и БВП се очаква да стигне средно ниво. Въпреки тромавият си ход, българската приватизация има успех. Забелязва се повишаване производителността на труда и увеличаване броя на продажбите. Създаване на нови работни места. Бумът на безработицата се дължеше преди всичко на затворените губещи предприятия, но след приватизационното реструктуриране равнището и стигна своите нормални граници. В крайна сметка, както във всички бивши страни от социалистическия лагер, така и в България беше проведена институционалната и икономическа промяна. И както се казва, „всяка приватизация е по-добра от никаква приватизация.“. През 2005 г. е т.нар. край на прехода. Всъщност, това е възстановяването на упадъка за периода от 1989 г. до 1997 г. Окончателните данни за 2002 г. и 2003 г. са, че нивото на БВП е нарастнал с 83 % сравнен с този през 1989 г. Всичко това е благодарение на работещите фирми в страната ни и към края на 2004 г. се очаква БВП да нарасне с около 40 % в сравнение с 1997 г. От 1998 г. до 2004 г. са 7 години последователен икономически растеж (за устойчив растеж се смята три последователни години). Според едно изследване на Гжегож Витолд Колодко, който е полски икономист и е смятан за корифей в икономическите структурни реформи и директор на изследователския институт "TIGER" (Трансформационна интеграция и глобализация на икономическите изследвания), той смята, че в България не е имало толкова дълъг период на растеж от 1953 г., като визира именно тези 7 години. Също така полски икономист отбелязва, че периодите на спадове в икономиката са по - чести и продължителни и дава за пример периода от 1976 г. до 1985 г. Преходът от социалистическа планова икономика към пазарна беше извършен и през 2004 г. и се очакваше БВП да достигне до 98 % в сравнение с нивото от 1989 г. Това доказва, че извършената реформа е проведена успешно. Резултатите от приватизацията са положителни и приходите за целия разглеждан период от 1991 г. до 2004 г. са на стойност 4 969 928 хил. лв., от тях 1 797 884 хил. лв. (36,2 %) в брой (табл. 6). Във вид на държавни ценни книжа са 63,8 % или 3 172 044 хил. лв. Приходите от Агенцията за приватизация са 65 %. Следва Министерството на икономиката 20,3 %, Министерството на регионалното развитие и благоустройството – 5,8 %, като най -

много приходи са отбелязани през 1999 г. - 818 929 хил. лв. и през 2000 г. - на стойност 822 538 хил. лв.. Икономическият растеж стига средно ниво с около 4,1 %. Това може да се приеме за умерен икономически растеж, за добре реализирана институционална икономическа реформа с ефективно стопанство. Въпреки всичко, стагнацията в държавния сектор е факт. Държавният монопол продължава да се забелязва в различни отрасли на икономиката. Като се има предвид високото данъчно облагане в страната ни, на частния сектор му е трудно да остане рентабилен. Налице е една тромава и неработещата съдебна система, в която тепърва трябва да се извърши реструктуриране. Всички тези фактори са налице. Някои от тях са следствие на социалистическия планов модел, а други са нови - от проведената модернизацията на икономиката ни в институционален и стопански план. Инфлацията за разглеждания период е умерена, около 5 % на базата на индекса на потребителските цени. Инвестициите, също се покачва с около 21% от БВП към 2003 г. През 2003 г. външната търговия нараства с около 125 % от БВП. Този показател може да ни покаже, че местната икономика, макар бавно, успява да се интегрира в чужбина. Българските производители успяват да реализират продукцията и да увеличат печалбата си. Събитията на прехода на практика се оказват придвижване напред за постигане на равновесна точка в стопански и политически аспект за страните от Източният блок при изпълнението на идеята за модернизация в икономиката. В исторически план това беше доказано. От 1990 – 1997 г. Българската икономика се намира в макроикономическа нестабилност. Поради тази ситуация икономическото развитие на страната ни през този период е отрицателен. Тази обстановка е в следствие на проведените промени.. Макроикономическата стабилност започва през 1997 г.

История на БВП: 1990-2002 (в щатски долари процент на промяна)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
БВП на човек	1163	945	1015	1278	1150	1564	1190	1251	1548	1582	1546	1723	1984
БВП на човек по ППС*	5170	4740	4660	4800	5020	5380	5020	5920	6270	6540	7090	7680	8330
Промяна	-9,1	- 11,7	-7,3	-1,5	1,8	2,9	-9,4	-5,6	4	2,3	5,4	4,1	4,8

Таблицата 7 : ППС* Паритет на покупателната сила. Източник: БНБ, НСИ, WIIW.

За законната – незаконна приватизация - Преходът на българската икономика, който беше осъществен преди повече от 25 години, постоянно повдига въпроса за криминалния сценарий на приватизационните сделки. Както за широката маса, така и в тесните кръгове на властта, е известно, че реформата е символ на хищническо ограбване на държавните активи. Хаоса, който беше създаден в нормативната уредба изигра съществена роля за развитието на „тихата“ или „незаконна“ приватизация. През 1991г. бяха извършени промени в Търговският закон . Беше приета наредба за търговете и така по този начин се извършваха продажбите, на държавна и общинска собственост под претекст, на заварено положение. Заедно с източноевропейски страни българската икономика също, не можа да избегне този момент на "тихата" приватизацията . Реформата беше осъществена под различни форми на приватизация. На практика държавата беше разпродадена за „жълти стотинки“ на близки хора до властимащите и всичко това беше извършено законосъобразно. Корупцията беше пуснала дълбоки корени в почти всички институционални звена на икономическия и политически живот в страната ни. Появата на кредитните милионери и заякването на силовите

групировки също са резултат от целия този демократичен преход. Високата инфлация, която се вихреше, изяде почти всички спестявания на населението и като цяло преходът се оказа, от една страна криминален, а друга - водещ държавата ни към един финансов банкрут, който в крайна сметка показва, че държавата беше първо разпределена и след това разграбена от новосъздадена олигархична маса за него време. Както казва проф. Димитър Луджев „Да, имаме пазарна икономика, но въпросът е каква е тя. Имаме една уродлива, второкачествена пазарна икономика, в която и до ден днешен сивият сектор е в порядъка на около 30-40 %”, заключи бившият вицепремиер. Това на не е форма модернизация, а на ликвидация”.

Днес новият прокурор на държавата Иван Гешев заяви, че назначава отново ревизия на всички сделки, които са извършени през периода на прехода и натовари с тази задача службите на ДАНС. В доклада бяха посочени установени неточности. Разбира се, посочените сделки от проверката бяха с изтекла давност. Това са "Кремиковци“, "Бургаски корабостроителници" "Софарма", "Победа". и др. От назначената проверка, резултати има по 14 сделки, за които бе изготвен доклад. Сред проверените сделки са „Параходство Български морски флот” ЕАД; „БТК“ ЕАД; Кремиковци“ АД; „Химко“ АД; „Ремонт верижни машини“ ЕООД; „Нефтохим“ АД; „Арсенал“ ЕАД; "Елаците - Мед“ ЕАД; Бобов дол“ ЕАД; и т.н. На базата на предоставения доклад, Върховна административна прокуратура излезе с решение, че в предвид данни от доклада са анализирани три направления - в гражданско-правен, в наказателно-правен и в административно-правен аспект. И до там един вид констатация, без образувано нито едно дело с характер на икономическо престъпление. Което ще рече, че всичко е било извършено законосъобразно и в рамките на закона.

Институционална рамка: Агенцията за приватизация е институцията, която отговаря за изпълнението на закона. След дълги дебати около статута и. Агенцията по приватизация се оказва държавен орган към МС. Това от една страна е добре, защото гарантира изпълнението на закона като защитава държавния интерес. Финансовите институции, които се създадоха са няколко вида фондове:

1. Специална извън бюджетна сметка, която ще се използва за заприхождаване на приходите. Тези средства се разпределят за социални цели, селско стопанство и ДФРР.

2. В закона е заложено и създаването на Взаимен фонд, който трябва да се явява главен посредник в процеса на приватизацията. От една страна, неговата роля изглежда като каса, в която се получават приходите, а от друга, като акционер или собственик на 20 % дял от общинските предприятия. Основател и управител на този фонд е МС. В този контекст мога да кажа че изпълнението на правната уредба е от съществено за общественото развитие. В случай ролята на държавата е първостепенна, тъй като се създават институции, които имат за цел да променят икономиката. Но създаването им се извършва отгоре надолу в една каузална зависимост, което ще рече, че институциите променят обществото, а не обратно. Тази обратна зависимост се наблюдава и в нашата страна Не икономиката да определя ходът на институциите, а институциите определят икономическото развитие. Така държавата има трудната задача да изгради правилната институционална рамка с която да разреши проблемите си на изостанала икономика към едно модерно икономическо развитие. Един от показателите за правилното функциониране на институциите в общественият и икономически живот е индекса на икономическата свобода. Което означава, че стабилизацията в икономическата свобода води до устойчив икономически растеж.

Икономическа свобода

Страна	Оценка	Класиране
Естония	7,5	16
Унгария	7,0	35
Чехия	6,9	39
Латвия	6,6	51
Литва	6,2	69
Словакия	6,1	73
Хърватия	6,0	77
Полша	6,0	77
Словакия	6,0	77
Албания	5,6	91
България	5,3	103
Русия	5,0	112
Румъния	4,7	116
Украйна	4,6	117

Източник: Fraser Institute, 2003

В индекса на икономическата свобода, която институтът Фрейзър изготвя, са включени 14 социалистически страни от Европа. България е на 11 място, следващите три страни след нея са Русия, Румъния и Украйна. А в общата класация, България е позиционирана на 103 място от общо 123 страни. Анализаторите на този индекс, професорите Лоусън и Гуортни, смятат, че устойчивото увеличение на икономическата свобода води до увеличаване на икономически растеж с 1 - 1,5 %. Това означава, че слабото представяне на България може да се обясни с това, че икономическата свобода в държавата ни е ниска сравнение с другите бивши социалистически страни. В индекса за икономическа свобода са посочени четири ключови категории, по които се изчислява тя.

- Върховенство на закона (имуществени права, свобода от корупция);
- Ограничена намеса на държавата (публични разходи, фискална свобода)
- Регулаторна ефективност (бизнес свобода, парична свобода);
- Отворени пазари (търговска свобода, инвестиционна свобода)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Формалните и неформалните институции са двигателят при сформирването на институционалната среда. Освен това, те имат съществена роля във взаимоотношенията на държавата с икономическите субекти. Както пише Дъглас Норт, "Институциите се формират, за да намалят несигурността при обмена между хората." При формирането на институционалната обстановка в периода на прехода се наблюдава обратен ефект и възпроизвеждане на отрицателни икономически резултати. Идеологията на социалистическия строй не беше толкова провалена, колкото износена и показваща вече своите характерни недостатъци, подлежащи на промяна. Институционалният подход при пазарната икономика се стреми към възможно най - високи резултати за постигане на една модернизирана и ефективна икономика със съвременни иновации в технологичния процес. Институционалната промяна е свързана със създаването на пазарни институции, които да изграждат пътя на развитието на една съвременна и модерна икономика. Новата институционална рамка на структурните реформи не трябва да се държи на временни основи, т.е. тя трябва да бъде стабилна иновативна и развиваща, съобразяваща се с националното равнище на институциите, но и в единомислие със световната икономика. Да създаде условия за едно високо качествено

предприемачество във всички отрасли. „Крайната цел на пазарната реформа е да се повиши благосъстоянието, а това изисква предприятия с висока продуктивност и възможност да отговарят на потребителското търсене. Пазарът осигурява това, чрез стимули, във формата на собственост, за по-ефективно използване на съществуващите активи и създаването на нови“ (Ковачев, 1993).

Промените останаха на книга, но не и реално структурирани и извършени. Както казва проф. Д. Луджев „Приватизацията ни беше форма на ликвидация“. Според проф. Норт „принципът, че приватизацията е всичко необходимо за успешен икономически растеж, и резултат от примитивните представи на много икономисти за природата на институциите.“

ЛИТЕРАТУРА

- Allan M Williams, V. B. (April 1, 2000). Privatisation and the Development of Tourism in the Czech Republic and Slovakia: Property Rights, Firm Performance, and Recombinant Property. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 1.
- Hare, A. C. (1996). Political Economy of Privatization in Hungary:.. *Centre for Economic Reform and Transformation, Department of Economics*.
- Nicholas Stern, S. F. (1998). *Transition report 1998 Financial sector in transition*. European Bank for Reconstruction and Development.
- Polterovich, V. (April 1995). towards the Theory of Privatization . *Central Economics and Mathematics Institute*.
- А. С.-Ф. (1993). *Приватизацията в България Анализи, прогнози, идеи*. София: Център за изследване на демокрацията.
- Ковачев, И. (1993). Как да накараме приватизацията на работа и как да я накараме да работи за добро; отношение към и . *Приватизацията и икономическите реформи в България* (стр. 12). София: Център за изследване на демокрацията .
- Станчев, К. (2004). Политическа икономия на раздържавяването в България. *Анатомия на прехода* . София : Институт за пазарна икономика .
- Сугарев, Е. (2014 . 03). Масовата приватизация и нейните масирани грабежи. *Перископ*.
- Чобанов, Г. А. (2004). *Анатомия на прехода* . София: Института за пазарна икономика .
- Анализ на социално икономическото развитие на страната след присъединяването и към ЕС*. София.
- институт, Н. с. (2004). *Приватизацията в България към 31.12.2004*. Свалено от
- развитие, Ц. з. (2005). *Насоки за икономическо развитие 2005-2010*. София .
- демокрацията, Ц. з. (1993). *Приватизацията в България - анализи ,прогнози ,идеи*. София.